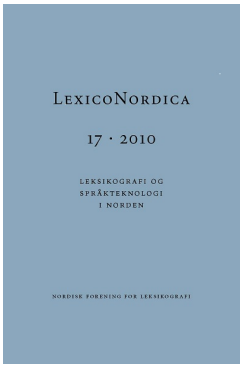


LexicoNordica

| | | |
|------------|---|---|
| Titel: | Bilingvale ordbøger med dansk og ungarsk |  |
| Forfatter: | Loránd-Levente Pálfi, Erzsébet Stokholm & Sven Tarp | |
| Kilde: | LexicoNordica 17, 2010, s.227-247 | |
| URL: | http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive | |

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Bilingvale ordbøger med dansk og ungarsk

Loránd-Levente Pálfi, Erzsébet Stokholm & Sven Tarp

Bilingual lexicography for Danish and Hungarian is a subject that has been and still is very scarcely dealt with in the Nordic Countries. As far as we know, no scholarly literature written in Danish has ever been produced on the topic. The motivation for this paper comes from the fact that a new medium-size Danish–Hungarian dictionary has newly seen the light of day. Instead of writing a review of the book, we have used the opportunity to write this review article, with which we partly want to give a complete overview of bilingual dictionaries for Danish and Hungarian from the beginning up until today, which is from 1945 till 2008, and partly a meta-lexicographic critique and analysis of the most important dictionaries.

1. Bilingval leksikografi

Termen *bilingval ordbog* er på sin vis en sekundær term i metaleksikografien, og det samme er følgelig termen *bilingval leksikografi* (jf. Tarp 2004). Begge termer refererer nemlig til formmæssige træk ved leksikografiske opslagsværker og siger ikke i sig selv noget om, hvad specifikke ordbøger kan bruges til, og hvem der kan bruge dem.

Inden for den leksikografiske funktionslære betragtes ordbøger frem for alt som brugsgenstande, hvis formål ligesom ved alle andre brugsgenstande er at tilfredsstille bestemte menneskelige behov; i leksikografiens tilfælde de specifikke typer af punktuelle informationsbehov, der kan opstå hos specifikke typer af potentielle brugere i specifikke typer af ekstra-leksikografiske situationer (jf. bl.a. Tarp 2006). Det afgørende kendetegn ved et hvilket som helst leksikografisk opslagsværk er derfor, hvilken funktion

eller hvilke funktioner det er konciperet til at varetage. Disse funktioner kan være *kognitive* med henblik på at give brugeren ny viden, eller *kommunikative* med henblik på at løse problemer i forbindelse med produktion, reception og oversættelse af tekster.

Ordbøger konciperet til kommunikative og kognitive formål på modersmålet er i sagens natur monolingvale. Men i forbindelse med fremmedsprog eksisterer der en kompleks relation mellem ordbøgers mono- eller bilingvalitet og deres mulige funktioner. Som eksempel kan nævnes, at en avanceret fremmedsproglig lærer i de fleste tilfælde vil kunne nøjes med en monolingval ordbog på fremmedsproget for at løse sine forskelligartede kommunikative problemer i forbindelse med fremmedsproglig tekstproduktion, hvorimod en lærer på begynderniveau ofte vil have brug for en kombination af en bilingval ordbog fra modersmål til fremmedsprog og en monolingval eller tilmed bilingval ordbog, der tager udgangspunkt i fremmedsproget.

I det hele taget gælder, at brugere, der søger leksikografisk hjælp til at løse problemer i forbindelse med de forskellige former for kommunikation på fremmedsproget, i de fleste tilfælde vil have behov for en kombination af en mono- og bilingval ordbog eller en kombination af to bilingvale ordbøger i hver sin sprogretning. Én bilingval ordbog i en enkelt sprogretning vil derfor sjældent være tilstrækkelig til at løse alle brugerens behov i forbindelse med en bestemt type fremmedsproglig kommunikation. Følgelig er det vanskeligt at foretage en udtømmende bedømmelse af en sådan ordbogs mangler og fortræffeligheder, hvis den ikke indgår i en større "pakke" med en eller flere andre ordbøger. Og samtidig har ingen nok så raffinerede lingvistiske data nogen relevans, hvis de ikke er medtaget med henblik på løsning af den forudsete brugergruppes forudsete problemer i de forudsete situationer (hensigtsløse data kan dog funktionaliseres og dermed blive relevante). Med disse forbehold og begrænsninger vil de hidtidige bilingvale ordbøger med dansk og ungarsk blive undersøgt i det følgende.

2. Fra Világi (1945) til Nielsen et al. (2008)

Antallet af bilingvale ordbøger med dansk og ungarsk løber op i blot fem bogtrykte værker, af hvilke det ene (den dansk–ungarske ordbog ved Nielsen et al.) er udkommet i tre udgaver – 1982, 1993 og 2008 – foruden i et uændret optryk af 1993-udgaven i 1998. I den følgende opstilling anføres ophav, udgivelsestidspunkt, forkortet titel, side- og lemmaantal:

| | | | | |
|------------------------|------|---------------------------------|---------|--------|
| Világi, Zoltán | 1945 | <i>Dán–magyar...</i> | 79 pp. | 5.000 |
| DBK | 1957 | <i>Dansk–ungarsk [sic!]</i> ... | 83 pp. | 4.900 |
| Knudsen, Jørgen | 1958 | <i>Dán–magyar és...</i> | 145 pp. | 7.300 |
| Nielsen, Margit et al. | 1982 | <i>Dansk–ungarsk ordbog...</i> | ??? pp. | 14.000 |
| Nielsen, Margit et al. | 1993 | <i>Dansk–ungarsk ordbog...</i> | 638 pp. | 37.000 |
| Nielsen, Margit et al. | 1997 | <i>Magyar–dán szótár...</i> | 848 pp. | 51.000 |
| Nielsen, Margit et al. | 2008 | <i>Dansk–ungarsk ordbog...</i> | 533 pp. | 44.500 |

Mens Nielsen et al. (1982, 1993 og 2008) er dansk–ungarsk-ordbøger og Nielsen et al. (1997) en ungarsk–dansk-ordbog, indeholder Világi (1945), DBK (1957) og Knudsen (1958) to separate opslagsdele hver og er således dansk↔ungarsk-ordbøger.

2.1. Világi (1945)

I de sidste uger af Anden Verdenskrig blev 12.000 ungarske soldater tvangsudskrevet og sendt i tysk krigstjeneste til Danmark. I denne sammenhæng opstod pludselig et behov for en ordbog med ungarsk og dansk, og det blev officeren Zoltán Világi, der udførte arbejdet.¹ Få dage efter at bogen blev trykt, havde den tyske

1 Det var ikke et ufarligt arbejde: Da Gestapo fik kendskab til værket, udstedtes en arrestordre mod Világi; den blev dog ikke effektueret pga. kapitulationen (Sørensen 2005:71–72).

militærmagt imidlertid kapituleret. Ifølge Sørensen (2005:71) blev bogen trykt i et oplag på 650 eksemplarer.

I det følgende ses et udsnit gengivet så tro mod forlægget som muligt:

Ēcet [sic!], Eddike
 [...]
 egyæbkænt [sic!], forøvrigt
 egyedül, alene – ene
 egyedülállò [sic!], enestaaende

Ud over de mest nødvendige præliminærsider² findes der ingen omtækt. I forordet meddeles, at de særlige ungarske vokaler (Á, á, Ê, é, Í, í, Ó, ó, Ö, ö, Ő, ő, Ű, ú, Ü, ü, Ū, ū) ikke i alle tilfælde er gengivet korrekt, hvorfor der undertiden bruges dansk æ for ungarsk é, dansk å for ungarsk á osv. Hvorfor denne praksis ikke gælder alle tilfælde, og hvorfor der ikke er konsekvens (altid Æ/æ for Ê/é osv.), forklares ikke. Alfabetiseringen er fra Aa til Ø, danske substantiver skrives med stort begyndelsesbogstav, og der findes ingen kolumnetitel. Ækvivalenter adskilles fra lemmata blot ved et komma og ikke ved typografiske strukturindikatorer; til markering af bogstavskifte bruges dog i det første bogstav af det første ord en anden typografi, fed skrift samt majuskel.

2.2. DBK (1957) og Knudsen (1958)

Tilblivelsen af DBK (1957) og Knudsen (1958) må også forklares på en politisk baggrund: opstanden i Ungarn i oktober/november 1956, som medførte, at ca. 200.000 ungare flygtede – Danmark tog imod 1.400.

2 Præliminærsider er de sider, som går forud for en bogs hovedtekst, og omfatter traditionelt smudstitelblad, titelblad, kolofon, indholdsfortegnelse, illustrationsfortegnelse, forord og indledning; se evt. *Informationsordbogen* (Dansk Standard, 2002).

Ud over titelbladene (ét til hver opslagsdel) indeholder DBK (1957) ingen omtekst; i hvert fald ikke det eksemplar, vi har lånt på Statsbiblioteket. Alfabetiseringen sker fra Å til Ø. Brugen af stort begyndelsesbogstav i de danske substantiver i begge opslagsdele samt i den levende kolumnetitel er overraskende. I det følgende ses et udsnit fra s. 20 gengivet så tro mod forlægget som muligt:

ialfald, mindenesez [sic!]
 iboende, bennlakó
 Idræt, en, sport
 [...]
 ifølge, szering [sic!], utár [sic!]
 iføre, felhuz [sic!], ruház

Værket fremviser en del påfaldende lemmaformer, f.eks. **ialfald** i stedet for *i al fald*, samt mange trykfejl og ækvivalensfejl – f.eks. *mindenesez*, *szering* og *utár* (burde have været *mindenesetre*, *szerint* og *után*), **iboende** (kan ikke oversættes med *bennlakó*, som betyder ‘person, som bor på et internat eller kollegium’, men med *benne rejló* eller *benne lakozó*), **iføre** (ikke *ruház*, men *felvesz* og *felölt* foruden *felhúz*, som i øvrigt staves med “ú”). Bortset fra sprogretningen er der ingen nævneværdig forskel imellem de to opslagsdele.

Knudsen (1958) fremviser en mere kompleks fordelingsstruktur: Foruden titelblad og opslagsdel indeholder værket en ordbogsgrammatik (på 21 sider) med bl.a. en forkortelsesliste og en liste over uregelmæssige verber. Også i dette værk benyttes en levende kolumnetitel. I det følgende ses et udsnit gengivet så tro mod forlægget som muligt:

SOLID komoly, tartós
 [...]
 SOM mint, amint, úgymint, ahogy. SOM BEKENDT amint
 ismeretes. SOM DU VIL ahogy akarod. SOM OM mintha
 SOMME TIDER időnként, olykor
 SOMMER/,en nyár. ~FUGL, en lepke

[...]

SLID/,et erőfeszítés, elhasználódás.

~ER elnyű, szorgoskodik

SLIKKER nyal, nyalakodik

Artiklerne indeholder (1) lemma sat med kapitæler og i mange tilfælde med inkorporeret angivelse af tryk (f.eks. **SOLID**), (2) for substantivers vedkommende angivelse af køn, samt (3) angivelse af en (eller flere) ækvivalent(er). I mange tilfælde anføres (4) flerordsenheder sat med kapitæler og efterfulgt af en (eller flere) ækvivalent(er) (f.eks. **SOM BEKENDT**, **SOM DU VIL** og **SOM OM**). Ordningen af lemmata er nichealfabetisk (jf. **SOMMER** og **SLID**), og verber angives i tredje person singularis, hvilket er gængs praksis i ungarsk leksikografi, jf. **SLID**/[...]~**ER** og **SLIKKER**. Værket fremviser en meget simpel intrakomponentiel mediostuktur, idet der kun sjældent henvises inden for samme ordbogsdel (f.eks. fra **NR.** til **NUMMER**). Den ungarsk–danske opslagsdel er strukturelt ikke helt identisk med den dansk–ungarske: den fremviser et meget simpelt interkomponentielt henvisningssystem:

CÉKLA rødbede-n,-r (tsz!)

CÉL/ mål-et,-. (szándék) formål-et,-.

~OZ sigter 1. ~TALAN formålsløs

[...]

CIPŐ/ (fél-) sko-en,- (tsz!). (fűzős,

magas) støvle-n,-r (tsz) ~FÜZŐ

snørebånd-et,- (tsz!). ~KANÁL sko-

horn-et,-. ~KRÉM, ~PASZTA skosvarte-

n. ~SAROK skohæle-n,-e. ~TALP

skosål-en,-e.

Angivelsen “(tsz)” opløses i forkortelseslisten til “többszám” (‘flertal’), mens “(tsz!)” henviser til deklinationsafsnittet i ordbogsgrammatikken.

2.3. Nielsen et al. (1982 og 1993)

Den skandinavisk↔ungarske leksikografi begynder for alvor at blomstre fra 1960'erne og fremefter.³ Særligt er antallet af bilingvale ordbøger med ungarsk og svensk overraskende stort: Der findes os bekendt mindst 20 publicerede værker, af hvilke de vigtigste er György Lakó og Jozsef Fehérs *Svéd–magyar szótár* (Akadémiai Kiadó, 1969) på mere end 1.000 sider med 45.000 lemmata og 32.000 flerordsenheder, og Ferenc Kiefer og József Kiefers *Magyar–svéd szótár* (Akadémiai Kiadó, 1984) på 647 sider med 50.000 lemmata og 30.000 flerordsenheder. Førstnævnte udkom i fem udgaver (senest 1989), mens sidstnævnte kom i tre udgaver (senest 1992). På den baggrund, og når det tilmed tages i betragtning, at ungarsk som fag har kunnet studeres på Københavns Universitet fra 1967–1975 og på Aarhus Universitet siden 1972, er det lidt overraskende, at den første mellemstore bilingvale ordbog med dansk og ungarsk udkom så sent som 1982. Overraskende er det også, at der ikke findes noget spor af 1.-udgaven, dvs. af Nielsen et al. (1982), hverken i danske eller ungarske biblioteker. Hvor interessant det end havde været at vise et udsnit fra dette værk, som Nielsen et al. (1993:4f) betegner som “et pionerarbejde”⁴, er vi desværre afskåret fra det og går direkte videre til andenudgaven, dvs. Nielsen et al. (1993).

Foruden øvrige præliminærsider indeholder Nielsen et al. (1993) følgende: “Forlæggerens forord”⁵ på dansk (s. 4) og ungarsk

3 Den os bekendt tidligste bilingvale ordbog med ungarsk og svensk er János Lotz' *Ungersk–svensk ordlista* [...] fra 1940 (udg. af Ungerska Institutet vid Stockholms Högskola), mens den tidligste med ungarsk og norsk os bekendt er Dénes Csikys *Norvég–magyar magyar–norvég zsebszótár* [...] (Norsk Studentsamband i kommission hos Universitetsforlaget, 1957).

4 1982-udgavens eksistens er telefonisk blevet bekræftet af Margit Nielsen, men pga. hendes pludselige død har det ikke været muligt at få det fysiske værk i hænderne.

5 Det er faktisk uklart, hvorvidt der menes udgiver, dvs. ordbogsforfatterne, eller forlægger.

(s. 5); brugervejledning på dansk (s. 6) og ungarsk (s. 7); “Kort introduktion til det ungarske sprog” på dansk (s. 9–22); opslagsdel (s. 23–632); “Rövid bevezetó a dán nyelvtanba” (dvs. ‘Kort introduktion til den danske grammatik’) på ungarsk (s. 633–638); literaturliste (s. 639).

Termerne *monodirektional* og *bidirektional* bruges i faglitteraturen ofte i betydningen hhv. ‘i hvilken der forefindes én L_a – L_b -lemmaliste’ og ‘i hvilken der forefindes såvel en L_a – L_b - som en L_b – L_a -lemmaliste’. I nærværende artikel skal der i overensstemmelse med Hausmann/Werner (1991) med førstnævnte term imidlertid forstås ‘som retter sig mod brugerne af enten det ene eller det andet af værkets genstandssprog’, mens der med sidstnævnte menes ‘som retter sig såvel mod brugerne af det ene som brugerne af det andet genstandssprog’.

Intentionen om at være bidirektional antydes i Nielsen et al. (1993) dels med omslagets titelangivelse på begge sprog, dels med omteksten, som for størstedelens vedkommende ligeledes foreligger på begge sprog. Også forordet og brugervejledningen giver det indtryk, at ordbogen er konciperet bidirektional (“lige tilgængelig for både danske og ungarske brugere”, s. 6f). Målgruppen er alle, som “vil kunne bruge [ordbogen] i deres arbejde, studier⁶, etablering af nye kontakter og under gensidige besøg” (forordet, s. 4).

Brugervejledningen er meget kort; den indeholder en forkortelsesliste og oplyser bl.a. om, i hvilke former substantiver, verber og adjektiver figurerer i opslagsdelen. Den indeholder også en del fejl og sære formuleringer.

Introduktionen til det ungarske sprog er lang og forfejlet. Den består af en sær blanding af grammatik og sprogbrugsvejledning og er langt fra fejlfri (desuden gives oplysninger, som ret beset ikke hører hjemme i en ordbogsgrammatik: eksempelvis oplysninger vedr. sprogets oprindelse og udvikling). Der gives ganske vist en

6 Ordet “studier” (naturligvis på ungarsk) findes ikke i den ungarske version af forordet.

gennemgang af ordklasserne, men valget af grammatiske kategorier forekommer tilfældigt. For eksempel angives af de eksisterende 27 kasus i ungarsk først kun fem (tabel 2, s. 11), så seks (tabel 3, s. 12), hvorefter følger en liste over yderligere 12 kasussuffikser (tabel 4, s. 12) kaldet “De hyppigst forekommende endelser i præpositionsleddet” samt en opstilling af fem kasus i en sammenfatning (tabel 5, s. 13). Teksten bærer præg af, at forfatterne ikke er fortrolige med grammatikterminologi. F.eks. står “præpositionsled” (s. 12) anført som kasus, mens substantiv + possessivt suffiks kaldes “ejerfald”⁷ (s. 20), og i stedet for den gængse grammatiske term *vokalharmoni* anvendes “medlydstilpasning” (s. 12), som i øvrigt også bruges i stedet for *assimilation*, og “lydharmonisering” (s. 18). Andre uortodokse og forvirrende betegnelser er “navnestedord” (s. 15) i stedet for *personligt pronomener* og “givefald” i stedet for *dativ*. Kapitlet om verber (s. 15–18) gengiver seks tabeller med konjugation, men angivelse af tempora og modi mangler helt i f.eks. tabel 8 (s. 15). På side 15 hedder det, at “hovedparten af de ungarske udsagnsord kan bøjes i både subjekt- og objektbøjning”; det gælder imidlertid kun de transitive verber, men forfatterne skelner slet ikke mellem transitive og intransitive verber.

Den korte indføring i dansk grammatik (s. 633–638) er mere gennemskuelig, men også her bruges idiosynkratiske termer: substantiv + artikel (f.eks. “pigen”) betegnes som “bestemt fald” af substantiv, og artikel + substantiv (“en pige”) som “ubestemt fald”; desuden hedder det, at “rene” adjektiver (“sød” og “sur”) “angives i ordbogen i fælleskøn”.

En betydelig mangel er det også, at der ikke findes en liste over de stærke og de uregelmæssige verber. En sådan liste ville have været hensigtsmæssig ikke kun for at undgå inkonsekvens, men også fordi den kunne hjælpe med verificering af ord i forbindelse med tekstlæsning.

7 Substantiv + possessivt suffiks er i ungarsk ikke genitiv (ejerfald) men nominativ.

Trods blandingen mellem glatalfabetisk og nichealfabetisk opstilling er makrostrukturen forholdsvis enkel: Lemmata er opstillet glatalfabetisk, sublemmata nichealfabetisk, og komposita samt flerordsenheder anføres i sublemmaposition. I det følgende vises et udsnit fra opslagsdelen (s. 254f) gengivet så tro mod forlægget som muligt:

interims |-bevis -et, -er: részvényutalvány

► **løsning** -en, -er: közbenső megoldás

► **rapport** -en, -er: részjelentés

► **styre** -t, -r: ideiglenes vezetőség

[...]

interkontinental: (adj) földrészek közötti, interkontinentális

intermezzo -et, -er: közjáték

intern: (adj) belső

til ► **t brug**: belső használatra

[...]

interpolere {-ede}: (vb) közbeiktat, beszúr; [forfalske tekst] szöveget meghamisít; [matematika] interpoláció

En artikel er bygget op af følgende angivelsestyper: (1) lemma sat med fed type; (2) grammatisk angivelse (af enten bøjning (se **intermezzo**), ordklasse (se **interkontinental**) eller begge dele (se **interpolere**)); (3) betydningsdifferentiering (jf. inddelingen af ækvivalenter i **interpolere**-artiklen); (4) angivelse af en eller flere ækvivalenter. Nicheartiklerne, som indeholder sublemmata indledt med ► (jf. **interims** |...), er bygget op efter samme mønster.

Den valgte praksis er uhensigtsmæssig: Hvor er lemmaets begyndelse og slutning i f.eks. “**interims** |-bevis -et, -er”? Endvidere er placeringen af ordklasseangivelserne uheldig: Det er ikke entydigt (ved adjektiver og verber), om angivelsen gælder det pågældende lemma eller ækvivalenten. For substantivernes vedkommende er

der ingen tvivl, idet ordklassen her fremgår af bøjningsmønstrer, som ligesom lemmata er sat med fed type (hvilket dog, som nævnt, giver indtryk af en forvirret lemmaforståelse).

De enkelte artiklers opbygning er mest konsekvent, når lemmaet er et substantiv. Ved verber angives de ungarske ækvivalenter i tredje person singularis præsens, men angivelsen af bøjningsmønstrer er inkonsekvent: Ved de svage verber angives i de fleste tilfælde præteritum, men præteritum + perfektum participium forekommer også (f.eks. “**bebo** {-ede, -et}: (vb) lakik”). Ved de stærke verber angives præteritum + perfektum participium (f.eks. “**blive** {blev, blevet}: (vb) marad”), men præteritum alene findes også. Helt uigennemskuelige bliver angivelserne ved de uregelmæssige verber, hvor brugeren skiftevis præsenteres for hele bøjningsmønstrer (f.eks. “**have** {har, havde, haft}”, “**kunne** {kan, kunne, kunnet}”) eller kun præteritum + perfektum participium (f.eks. “**være** {var, været}”, “**skal** {skulle, skullet}”), hvor lemmaet undertiden angives i præsens i stedet for infinitiv, mens “**måtte** {må, måtte, har måttet}” har sit helt eget bøjningsmønster med ungarske ækvivalenter i præteritumsform.

De redaktionelle bemærkninger i form af betydningsdifferentieringen ved de nævnte verber er forkerte, idet **kunne**, **måtte**, **skulle** og **ville** er modalverber og ikke hjælpeverber. Desuden mangler der ofte en betydningsdifferentiering. F.eks. angives de følgende tre ækvivalenter for **have**: “bír, birtokol, van neki”. Af disse kan det sidste altid anvendes, hvorimod “bír” udelukkende er litterært og arkaisk. Men ingen af ækvivalenterne kan bruges i eksemplet *Hvordan har du det?*, som oversættes med *Hogy vagy?*.

Omteksten fortæller intet om lemmaselektionen. Vi tør vove den påstand, at værket i forhold til sprogets mest almindelige gloser indeholder mange fremmedord og fagudtryk fra forskellige fagområder såsom administration, handel, landbrug og økonomi. Vi er desuden ikke overbeviste om, at værket virkelig kan bruges af både brugere med dansk som modersmål og brugere med

ungarsk som modersmål. Undertiden forekommer det endda, at ingen af disse to brugergrupper imødekommes. En bruger med dansk som modersmål vil f.eks. ofte have svært ved at vælge det adækvate udtryk, når der ikke findes redaktionelle kommentarer (foruden de allerede nævnte jf. f.eks. også “*grille -n, -r: szeszély, hóbort, vesszőparipa, rigolya*”). Samtidig får en bruger med ungarsk som modersmål heller ikke tilstrækkelig hjælp, når de redaktionelle kommentarer kun gives på dansk (“*gnist -en, -e: [funke] szikra; [begejstring] lelkesedés; [levning] maradvány*”). Men selv hvis man forstår kommentarerne, er de ikke nødvendigvis altid til hjælp, som det f.eks. er tilfældet med “[levning]” i netop nævnte eksempel, hvor der formentlig snarere menes ‘en lille smule’ som i udtrykket *gnist af håb*. Det rette ækvivalent er i så fald “*szikrányi*”, som ikke figurerer i artiklen.

2.4. Nielsen et al. (1997)

Foruden øvrige præliminærsider indeholder bogen bl.a. et “Forlæggerens forord” på ungarsk (s. 6) og dansk (s. 7); en brugervejledning ligeledes på ungarsk (s. 8–9) og dansk (s. 10–11); “Kort introduktion til det ungarske sprog” på dansk (s. 12–25); liste over redaktionelle forkortelser (s. 26), opslagsdel (s. 27–838); “Rövid bevezető a dán nyelvtanba” (dvs. ‘Kort introduktion til den danske grammatik’) på ungarsk (s. 839–844); liste over de “mest hyppige” uregelmæssige danske verber (s. 845–847); samt liste over anvendt litteratur (s. 848).

Introduktionen til det ungarske sprog er stort set ordret overtaget fra Nielsen et al. (1993), den indeholder blot flere eksempler, en enkelt rettelse (hensynsfald) samt en ny tabel med titlen “Bøjning af navneord i ejefald samt ejefald + genstandsfald” (tabel 7, s. 17), som imidlertid næsten er uforståelig pga. forkerte grammatiske termer. Introduktionen til dansk grammatik er stort set også genbrug fra Nielsen et al. (1993), dog er afsnittet om verber

udvidet med oplysninger, som måske bedre havde hørt hjemme i brugervejledningen.

Ordbogens makrostruktur er forholdsvis simpel: Lemmata er opstillet glatalfabetisk, sublemmata nichealfabetisk, og flerordsenheder anføres i sublemmaposition. I det følgende vises et udsnit fra opslagsdelen:

adó [közteher] skat -ten,-ter; [rádió~] sender
-en,-e; [adakozó] giver -en,-e; donor -en,-er;
adj givende, givtig; ~**t kivet** udskrive* skat;
[...]

be|gyújt tænde+ op, fyre op; ► **gyullad** antændes+, gå* i brand; [pánikba esik] blive panikslagen; ► **gyűjt** indsamle; [tartozást] indkassere; ► **gyűjtés** indsamling -en,-er; indkassering -en,-er; ► **gyűjtő** indsamler -en,-e

[...]

fő *sb* hoved -et,-er; [személy] person -en,-er

fő *vb* koge+; ~ **a feje** han tænker hårdt

En artikel er bygget op af følgende angivelsestyper: (1) lemma sat med fed type; (2) angivelse af ordklasse sat med mindre typestørrelse (ved adjektiver og adverbier findes denne angivelse altid og ellers kun i tilfælde af homonyme ord tilhørende forskellige ordklasser, jf. **fő**); (3) evt. betydningsinddeling (jf. **adó**); (4) angivelse af en (eller flere) ækivalent(er); (5) grammatiske data såsom angivelse af køn og pluralis af substantiver eller datid af svage verber efter følgende mønster: ingen markering for “-de, -ede”, “+” for “-ete, -te” og “*” for uregelmæssige verber. Nicheartiklerne, som indeholder underartikler indledt med ► (jf. “► **gyullad**”⁸ i artiklen **be|gyújt**), er bygget op efter samme mønster. Artiklen **be|gyújt**

8 Ækvalenterne (f.eks. ‘antændes’) er forkerte, desuden er verbet (“be-gyullad”) intransitivt, og betydningen ‘gå betændelse i [ngt.]’ mangler.

viser også, at det er ganske tilfældigt, hvad der får sublemmastatus (*gyújt* og *gyújt* er ikke det samme).

Det er et fremskridt i forhold til de tidligere ordbøger, at angivelsen af verbernes bøjningsmønster er formaliseret og henviser til listen over uregelmæssige verber.

Ordforrådet i Nielsen et al. (1997) er udvidet dels inden for de fagområder, som vi har nævnt i forbindelse med Nielsen et al. (1993), dels med nye fagområder såsom informationsteknologi, medicin og sundhedsvæsen i det hele taget.

Intentionen om bidirektionalitet opretholdes med introduktionen til det ungarske sprog, men da grammatiske data kun gives ved de danske ækvivalenter, synes ordbogen primært at henvende sig til brugere med ungarsk som modersmål.

2.5. Det nye værk: Nielsen et al. (2008)

Nielsen et al. (2008) er en ny, revideret udgave af Nielsen et al. (1993), som er en anden og revideret udgave af Nielsen et al. (1982). Derfor er det vanskeligt at forstå, hvorfor udgiverne regner den nye ordbog for en 2.-udgave (jf. bogens titelblad og kolofon), da det vitterligt drejer sig om en 3.-udgave, såfremt der udkom en 1.-udgave i 1982. Allerede omslaget signalerer en ændring i forhold til 2.-udgaven: I stedet for de nationale farver har man valgt en neutral farvekombination, som den kendes fra de øvrige bilingvale ordbøger med eksotiske sprog fra Special-pædagogisk Forlag. Trods det lavere sideantal i forhold til 1993-udgaven er den nye bog mere omfangsrig; den har et større sideformat, mere tekst på siderne og en lidt mindre luftig opsætning.

Foruden titelblad og kolofon er der en fortekst (s. 3–6) og en opslagsdel (s. 7–533). Ordbogsgrammatikken fra 1993-udgaven – eller en forbedret version af den – mangler.

Forteksten indeholder en forkortelsesliste på dansk og ungarsk (s. 3), en tegnforklaring (s. 3) og en brugervejledning på dansk og

ungarsk (s. 4 og 5). Forkortelseslisten fortsætter overraskende nok på side 6 med en tabel dels over forkortelser, dels over interrogative pronominer. Selv om der ikke findes noget forord, som kunne oplyse om den påtænkte brugergruppe, kan vi gå ud fra, at også dette værk er tænkt bidirektionalt, bl.a. fordi forteksten er affattet på begge sprog.

Om brugervejledningen (både den danske og den ungarske) gælder først og fremmest, at den er misforstået: I et forholdsvis indviklet sprog og i en meget komprimeret form redegøres der for konjugation, deklination og komparation på ungarsk – noget, som ikke alene er umuligt på kun én enkelt side, men først og fremmest ikke hører hjemme i en brugervejledning, men derimod i en ordbogsgrammatik. Desuden er teksten mangelfuld. Eksempelvis hedder det også her ligesom i 2.-udgaven, at “mange verber har én bøjning med objekt og én uden objekt”. Erstatningen af “subjekt- og objektbøjning” med det kortere udtryk “med/uden objekt” er uheldig, fordi den kan misforstås: Det er arten af objektet, der er afgørende for valget af bøjningen – den bøjning, som her kaldes “uden objekt”, anvendes også i forbindelse med ubestemt objekt (f.eks. *Mit nézel?*). Det er heller ikke rigtigt, at “hjælpeverbet er/var” kun bruges i meget begrænset omfang på ungarsk (s. 4). For det første er der ikke tale om et hjælpeverbum i det anførte eksempel (*Den er rød*), men om et kopula, for det andet er det kun i 3. person singularis og pluralis præsens indikativ at prædikatet på ungarsk består af prædikativ + 0 finit verbum (jf. *piros* [= *den/det/han/hun er rød*]). På side 4 kan man læse, at passive verber i ungarsk “betragtes [...] som germanismer” og “bruges ikke i korrekt sprog”. Faktum er, at ungarsk ikke har morfologisk markeret diatese.

Afsnittet om substantiver er så overfladisk, at det lige så vel kunne have været udeladt. Der findes tre eksempler på deklination i en tabel, som angiver fem kasus (betegnelsen “præpositionsled” for kasus er i øvrigt bibeholdt). Det nævnes ikke, at tabellen kun repræ-

senterer en lille del af kasussystemet. En anden mangel er bindevokalerne: Da de ungarske substantiver gennemgående angives i nominativ singularis, ville det have været hensigtsmæssigt at vise hele rækken af mulige bindevokaler foran pluralis “-k” (dvs. “-a-”, “-e-”, “-o-”, “-ö-”) i stedet for kun de to, som fremgår af eksemplerne.

Også den ukommenterede tabel over pronominer på dansk og ungarsk (s. 4) er problematisk: Det, som står under overskriften “Refleksivt stedord”, er ikke refleksive pronominer men akkusativformen af personlige pronominer.

Vejledningen for ungarske brugere (s. 5) behandler ligeledes verber, substantiver og adjektiver. Her finder brugeren mere præcis information om lemmaformerne samt om, hvilke grammatiske oplysninger ordbogen giver om de enkelte ordklasser: For verbernes vedkommende er det infinitivformen, der figurerer i lemma-position, hedder det, desuden angives datid af svage verber⁹ med “{-ede}” eller “{-te}” og efterfølgende ordklassen (for verbers vedkommende “vb”). Ved stærke verber angives både datid og perfektum participium (f.eks. “skrive {skrev, skrevet} vb”).

Det er beklageligt, at forfatterne kalder de stærke verber for uregelmæssige verber og derved helt glemmer de uregelmæssige verber, hvilket bl.a. medfører, at de optræder to gange i opslagsdelen og i øvrigt med inkonsekvente angivelser; jf. f.eks. “kunne {kunnet, præ: kan} vb”, “kan {kunne, kunnet} vb”, “må {måtte} vb” og “mätte {har måttet; præ: må} vb”. En liste over de uregelmæssige verber mangler stadig.

Ved substantiver angives køn, pluralis og ordklasse (“brev -et, -e sb”). Men også her findes diskrepans mellem tekst og tabel, idet flertalsendelsen på dansk ifølge forfatterne er “-r”. I tabellen finder man imidlertid eksempler på de forskellige flertalsendelser (“-e”, “-er”, “-r”, “-”). Hvorvidt flertalsendelserne “-e”, “-er” og “-r” betragtes som uregelmæssige, forbliver uklart for brugeren.

9 Verber, der ender på hhv. -ede og -te, kaldes hhv. 1. klasse og 2. klasse, men inddelingen i de to klasser har ingen konsekvens i ordbogen.

Adjektiverne angives med bøjningsendelserne og ordklassebetegnelse (“*adj*”). Desuden fremgår det af tabellen (s. 5), at både præsens participiums- og perfektum participiumsformer har lemmastatus, men intet om principperne.

Det er en betydelig mangel, at man intetsteds erfarer noget om ordbogens brugerafgrænsning, ligesom man heller intet får at vide om dens funktioner. Efter vores vurdering imødeses følgende kommunikative brugersituationer:

- oversættelse (fra dansk til ungarsk)
- reception (af tekster på dansk)

Hvorvidt der med ‘oversættelse fra dansk til ungarsk’ skal forstås oversættelse fra L_1 til L_2 eller oversættelse fra L_2 til L_1 , er uklart. Da værket ikke indeholder nogen ordbogsgrammatik med ungarsk som genstandssprog og der i øvrigt kun gives få grammatiske data i artiklerne, kan værket ikke hjælpe brugere med dansk som modersmål i forbindelse med tekstproduktion på ungarsk, medmindre det drejer sig om brugere, som i forvejen behersker ungarsk. Funktionen ‘oversættelse fra dansk til ungarsk’ forstået som hjælp til oversættelse fra L_1 til L_2 er derfor ikke understøttet optimalt.

Direktionaliteten er uklar og diskutabel: Efter vores vurdering kan værket bedst bruges af brugere med ungarsk som modersmål. Således imødekommes brugssituationen ‘oversættelse dansk→ungarsk’ forstået som oversættelse L_2 → L_1 ofte på tilstrækkelig vis; jf. eksempelvis:

format *-et, -er, sb* [størrelse/form] alak és méret;
formátum; [personlig] képeesség, rátermettség,
ütőképesség; [it] formátum; **lommeformat**
zsebformátum

Efter (1) lemmaet følger (2) bøjningsmønster (“*-et, -er*”), (3) angivelse af ordklasse (i dette tilfælde “*sb*”) og (4) ungarske ækvi-

valenter inddelt efter betydning. Ved artiklens udgang ses et (5) sublemma uden angivelse af grammatiske data, men med en ækvivalent. Det (6) polyseme leksems betydninger inddeles i “[størrelse/form]”, “[personlig]” og “[it]”, hvilket er hensigtsmæssigt i forhold til funktionen ‘oversættelse dansk→ungarsk’ og i forhold til brugere med ungarsk som modersmål. Det er uvist, hvorvidt funktionen ‘tekstproduktion på dansk’ konceptuelt er forudset. Understøttet er den i hvert fald ikke.

Uheldigt og inkonsekvent i forhold til den mindre kyndige bruger med ungarsk som modersmål er det, at de redaktionelle kommentarer i artiklerne ikke gennemgående gives på ungarsk eller, såfremt ordbogen virkelig skal kunne tjene såvel danske som ungarske brugere, på begge sprog. I artiklen **format** gives kommentarerne kun på dansk (i kantet parentes), mens de i artiklen **ligge** gives på såvel dansk som ungarsk (førstnævnte i kantet, sidstnævnte i almindelig parentes):

ligge {*lå, ligget*} *vb* fekszik; [høne] kotlik, költ (tyúk); [militær] állomásozik (katonaság); **ligge forrest** élen van, vezet (versenyben); **ligge godt i hånden** jól simul a kézbe (pl. szerszám); [...] **det ligger lang tid tilbage** ez már régen volt; [...]; **fejlen ligger i at** a hiba abban rejlik, hogy; a hiba ott van, hogy; [...]; **min beslutning ligger fast** döntésem megmásíthatatlan; **priserne ligger fast** az árak nem változnak; [...]

Efter (1) lemmaet følger bøjningsformer i krøllet parentes og (2) ordklasseangivelse. Herefter følger (3) ungarske ækvivalenter og (4) en lang række flerordsenheder på dansk med (5) angivelse af ækvivalente udtryk på ungarsk. Efter ækvivalentangivelsen til det almindelige “ligge” (*fekszik*) ses (6) betydningsdifferentieringen “[høne]” og “[militær]”. At differentieringen stedvis angives på begge sprog – “[høne]”/“(tyúk)” hhv. “[militær]”/“(katonaság)” –

kunne tyde på en tilstræbt bidirektionalitet; i resten af artiklen er de redaktionelle kommentarer dog kun på ungarsk.

Det er problematisk, at flerordsenheder på dansk ikke findes i deres grundform, men i stedet i selvavede eksempelsætninger. Havde man – for bare at nævne ét tilfælde – i stedet for eksempelsætningen *priserne ligger fast* anført kollokationen *ligge fast*, havde det været lingvistisk mere korrekt og sprogpædagogisk mere hensigtsmæssigt. Som artiklen ser ud nu, er det ikke kollokationer, idiommer osv., der oversættes, men eksempelsætninger, som undertiden end ikke tilnærmelsesvis ækvivalerer med de respektive flerordsenheder på målsproget.

Makrostrukturen udgøres af en glatalfabetisk lemmaliste med initialalfabetisk præsenteringsform og er således mere brugervenlig end 1993-udgaven, som indeholder en blanding af glatalfabetisk og nichealfabetisk ordning. Enkelte steder findes rester fra 2.-udgavens nichealfabetisering, f.eks. sublemmaet *lommeformat* i artiklen *format*.

Hensigtsmæssigt i forhold til tilgangsstruktur er det, at ikke kun lemmata, men også samtlige danske flerordsenheder er sat med fed type og i kursiv. U hensigtsmæssigt i forhold til tilgangsstruktur er det til gengæld, at der tilsyneladende ingen henvisninger findes.

3. Konklusion

De eksisterende bilingvale ordbøger med dansk/ungarsk falder ind under kategorien folkeleksikografi. Det kan derfor diskuteres, hvorvidt det giver mening med fuldt akademisk beredskab at påvise alskens mangler, uhensigtsmæssigheder og konceptuelle problemer. På den anden side kan der også sættes spørgsmålstegn ved det meningsfyldte i at afstå fra en videnskabeligt funderet kritik.

Meningen med de tidlige ordbøger/ordlister – dvs. Világi (1945), DBK (1957) og Knudsen (1958) – har aldrig været, at de skulle bruges til decideret tekstoversættelse, tekstproduktion og/eller tekstreception. De er produkter af bestemte historisk-politiske omstændigheder og skulle tjene som værktøjer til at afhjælpe *basale* kommunikationssituationer i hverdagen. Det er en banal og inadækvat konstatering, at værkerne med et lemmaantal svingende fra 2.250 til 3.700 per lemmaliste er for små til at kunne yde tilstrækkelig hjælp til tekstoversættelse, tekstreception og tekstproduktion. Mere adækvat er det at kritisere Nielsen et al.-værkerne, som i forhold til deres ambitionsniveau fremviser en fattig struktur samt talrige konceptuelle problemer såsom uklar direktionalitet, uklar brugerafgrænsning og uklar funktionalitet.

Bibliografi

Leksikografiske opslagsværker

- DBK 1957: *Dansk–ungarnsk (lille ordbog)/Magyar–dán (kis szótár)*. København: Danske Boghandlers Kommissionsanstalt.
- Knudsen, Jørgen 1958: *Dán–magyar és magyar–dán szótár. Dansk–ungarsk og ungarsk–dansk ordbog*. Kbh.: Mellempfolkeligt Samvirke.
- Nielsen, Margit/Ágnes Sitkeiné Szira/József Szira 1982: *Dansk–ungarsk ordbog. Dán–magyar szótár*. Első kiadás. Alsóörs: Északi Fény BT.
- Nielsen, Margit/Ágnes Sitkeiné Szira/József Szira 1993: *Dansk–ungarsk ordbog. Dán–magyar szótár*. Második, bővített kiadás [2. reviderede udgave]. Alsóörs: Északi Fény BT. [Genoptrykt i 1998].

- Nielsen, Margit/Ágnes Sitkeiné Szira/József Szira 1997: *Magyar–dán szótár. Ungarsk–dansk ordbog*. Első kiadás. Alóörs: Északi Fény BT.
- Nielsen, Margit/Ágnes Sitkeiné Szira/József Szira 2008: *Dansk–ungarsk ordbog. Dán–magyar szótár*. 2. udvidele udgave, 1. oplag. Herning: Special-pædagogisk Forlag.
- Világi, Zoltán 1945: *Dán–magyar magyar–dán kis szótár*. Vostrup: Majholm (Jylland).

Anden litteratur

- Hausmann, F.J./R.O. Werner 1991: Spezifische Bauteile [...]. I: F.J. Hausmann, O. Reichmann, H.E. Wiegand, L. Zgusta (Hrsgg.): *Wörterbücher: Ein Internationales Handbuch zur Lexikographie* [...]. Berlin/New York: Walter de Gruyter, III, 2729–2769.
- Sørensen, Søren Peder 2005: *De ungarske soldater. En glemte tragedie fra den tyske besættelse af Danmark under 2. verdenskrig*. Museet for Varde By og Omegn.
- Tarp, Sven 2004: Hvad er en bilingval ordbog? I: *LexicoNordica* 11, 5–22.
- Tarp, Sven 2006: *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden. Generel leksikografisk teori med særligt henblik på lærerleksikografi. Bind I–II*. Århus: Center for Leksikografi.

Loránd-Levente Pálfi
 forskningsassistent
 Center for Leksikografi
 Handelshøjskolen,
 Aarhus Universitet
 Fuglesangs Allé 4
 DK-8210 Aarhus V
 llp@asb.dk

Erzsébet Stokholm
 Lillegrund 85
 DK-2300 København S
 stokholmer@mail.dk

Sven Tarp
 professor
 Center for Leksikografi
 Handelshøjskolen,
 Aarhus Universitet
 Fuglesangs Allé 4
 DK-8210 Aarhus V
 st@asb.dk